

1. Počátky úvah o počátcích slov

A. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος

Na počátku bylo Slovo

a to Slovo bylo u Boha

a to Slovo bylo Bůh.

2 To bylo na počátku u Boha.

3 Všechno povstalo skrze něj

a bez něj nepovstalo nic, co je. (J 1, 1-3)

Augustinus:

- V tomto „Počátku“ stvořil jsi, Bože, nebe a zemi, ve Tvém Slovu, ve Tvém Synu, Tvé Síle, Tvé moudrosti, ve Tvé pravdě podivuhodně mluvě a podivuhodně tvoře. (*Confess.* 11, IX)
- Tento Rozum jest však Tvé Slovo, počátek, který k nám mluví (*JAN* 8, 25)... (*Confess.* 11, VIII)
- Voláš nás tedy, abychom poznali Slovo, Boha u Tebe Boha, jež říkáš od věčnosti a v němž se řídí od věčnosti všechny věci. (*Confess.* 11, VII)
- Co tedy jest, jedině proto jest, že jsi Ty. Ty jsi tedy řekl a všechno tu bylo a učinil jsi to slovem svým (*ŽALM* 32, 9). (*Confess.* 11, VI)

Gen. 2, 19-20:

Hospodin Bůh totiž zformoval ze země všechnu polní zvěř i všechno nebeské ptactvo a přivedl je k Adamovi, aby viděl, jak je pojmenuje. Jakkoli pak Adam nazval kterého živočicha, tak se jmenoval. Adam tedy pojmenoval všechny dobytek, nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. ... (překlad *Bible* 21)

Gen. 11, 1-9:

Celá země mluvila jednou řečí, jedněmi slovy. Když lidé putovali na východ, našli planinu v zemi Šineár a usadili se na ní.

Tehdy si spolu řekli: „Pojďme, udělejme cihly a vypalme je v ohni.“ A tak měli cihly místo kamene a asfalt místo malty. Řekli si totiž: „Pojďme, postavme si město a věž, jejíž vrchol dosáhne až k nebi. Tak si uděláme jméno, abychom nebyli rozptýleni po celé zemi!“

Hospodin však sestoupil, aby spatřil to město a tu věž, kterou lidští synové stavěli. Hospodin si řekl: „Hle, lid je zajedno a všichni mají jednu řeč. A toto je jen začátek jejich díla. Nic jim už nezabrání vykonat, cokoli si předsevzali. Nuže, sestoupíme a zmateme tam jejich řeč, aby jeden nerozuměl řeči druhého.“

Hospodin je odtud rozptýlil po celé zemi, a tak to město přestali stavět. Proto se to město jmenuje Bábel, Zmatek, neboť tam Hospodin zmátl řeč všech obyvatel země. Hospodin je odtud rozptýlil po celé zemi. (překlad *Bible* 21)

B. Počátek filosofických úvah o počátku

Hésiodos, *Theogoniá*:

To mi zvěstujte, Múzy, jež bydlíte v olympských domech,
od počátku (ἔξ ἀρχῆς) a mluvte, co z toho se nejdříve (πρῶτον) stalo.
Nejdříve ze všeho tedy byl Chaos (πρώτιστα Χάος γένετο)...

Démokritos, 68B5 (Diodóros Sicilský, *Bibliotheca historica* I 7, 1-7; ŘA 303):

Na počátku vznikání vesmíru mělo nebe a země jednu podobu, ježto byla smíšená jejich podstata. Když se potom těla od sebe rozestoupila, dostal svět celý v něm nyní viditelný pořádek, vzduch se pak začal ustavičně pohybovat a jeho ohnivá část se seběhla na nejvyšší místa, jelikož taková přirozenost stoupá do výše pro svou lehkost. Proto bylo Slunce a ostatní množství nebeských těles uchváčeno obecným vírem. Bahnité pak a blátivé zůstalo spolu s nashromážděnou vlhkostí na téměř místě pro svou tíhu. A jsouc ustavičně v sobě stlačováno a spojováno, vytvořilo z vlhkých částí moře a z tužších bahnitou a zcela měkkou zemi. Ta, jakmile zazářil oheň Slunce, ztuhla a potom, když kvasil její povrch pro teplo, na mnoha místech zduřila některé ze svých vlhkých částí a kolem nich vznikla plíseň obklopená jemnými obaly. A ještě nyní je vidět, že se to děje v bažinách a stojatých vodách, kdykoli se po ochladnutí země najednou rozpálí vzduch, aniž se pomalu měnil. A když vlhké části oživaly uvedeným způsobem, v noci braly výživu z mlhy padající z ovzduší a ve dne tuhly horkem. A nakonec, když dostávaly zárodky úplný vzrůst a obaly byly propáleny a roztrhly se, vyrostly rozličné tvary živočichů. A z nich ti, kteří měli nejvíce tepla, stali se ptáky a odešli na horní místa a ti, kteří si udržovali pozemskou směs, dostali se v řád plazů i ostatních pozemských zvířat, a ti, kdo měli nejvíce vlhké přirozenosti, seběhli se na příbuzné jim místo a byli nazváni plovoucími zvířaty. A země, stále více tvrdnoucí ohněm Slunce i větry, nemůže nakonec již zrodit žádného z větších živočichů, ale všichni živočichové se rodí vzájemným pářením.

C. Počátek úvah o jazyce

D. Počátek úvah o počátku jazyka

Prótagorás – Platón, *Prot.* 322a3-8

„Když pak se stal člověk účasten božského údělu, nejprve skrze svou sourodost s božstvem jediný z živoků začal uctívat bohy a jal se stavěti oltáře i sochy bohů; potom si brzy svým uměním rozčlenil řeč a jména (ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῆ τέχνη) a vynalezl si obydlí, oděv, obuv, lože i potravu ze země.“

Démokritos, 68B5 (Diodóros Sicilský, *Bibliotheca historica* I 8, 1-9; ŘA 304; Dascal s. 12)

A o prvním vzniku vesmíru jsme se toto dozvěděli a o lidech na počátku zrozených vyprávějí, že žili neuspořádaným a zvířecím životem, že chodili rozptýleně na pastvu a opatrovali si nejvhodnější z trav a divoce rostoucí plody stromů. A když byli napadáni zvířaty, vzájemně si pomáhali, učíce se z prospěchu, a jak se ze strachu shromažďovali, postupně poznávali vzájemně své podoby. **Jejich hlas zprvu nic neoznačoval a byl zmatený, ale postupně článkovali slova, vzájemně ustanovovali označení pro každou věc, a tak si**

učinili srozumitelnou řeč o všech věcech. Když však vznikala takováto sdružení lidí po celém světě, neměli všichni stejně znějící mluvu, ježto si ona sdružení sestavila slova nazdařbůh; proto také byly rozmanité způsoby jazyků, a nejprve vzniklá sdružení lidí se stala předky všech národů.

Ale ježto žádná z věcí potřebných pro život nebyla ještě vynalezena, žili první lidé těžce, neboť neměli šat, neznali příbytek ani oheň a vůbec neuměli připravovat potravu. A neznajíce sbírání divoce rostoucí potraviny, nečinili žádné zásoby plodů pro případ nouze; proto také z nich mnozí hynuli v zimě pro chladno a pro nedostatek potraviny. Z toho pak pozvolna jsou poučováni zkušeností, utíkali se v zimě do jeskyň a ukládali ty z plodů, které se mohou uchovat. A když byl poznán oheň a pozvolna i ostatní potřebné věci, byla též vynalezena umění i ostatní věci, které mohou prospět společnému životu. Neboť vůbec potřeba se stala lidem sama učitelkou všeho, vhodně poučujíc o každé věci živočicha nadaného a majícího ruce, rozum a bystrost jako pomocníky ke všemu.

- konvence:
Démokritos říkal, že jména vznikla ustanovením (θέσει), a dovozoval to čtvrtým důkazem: předně ze stejnojmennosti, neboť rozličné věci jsou nazvány tímž jménem; není tedy jméno od přírody. Dále z mnohojmennosti; jestliže se totiž budou vztahovat rozmanitá jména k téže a jedné věci, jsou zaměnitelná, a to je nemožné. Za třetí ze změny jmen, neboť proč jsme nazvali Aristoklea Platónem a Tyrtama Theofrastem, jsou-li dána jména od přírody? A konečně z chybění obdobných jmen, neboť proč říkáme od slova „mysl“ „mysliti“, ale od slova „spravedlnost“ již nic podobného neodvozujeme. Jména jsou tedy z náhody, a ne od přírody. Nazývá pak Démokritos první důkaz důkazem z mnohovýznamnosti, druhý z rovnojmennosti, třetí z přejmenování a čtvrtý z bezejmennosti.
DK 68 B26 (Proklos, *in Crat.* 16.23-36; ŘA 312)
- přirozenost:
Podle zvyku barva, podle zvyku sladké, podle zvyku kyselé, avšak ve skutečnosti atomy a prázdno.
DK 68 B125

E. Závěrečný přehled témat počátečních úvah o jazyce

- a. Etymologie, alegorie (už v mýtech)
- b. Kritika přesnosti odborného (filosofického) jazyka (např. „vznik“, „zánik“ u mladších fyziků atd.)
- c. Problém vztahu řeči a skutečnosti (správnosti řeči – Parmenidés, Gorgiás)
- d. Apriorní logicko-sémantická argumentace (Parmenidés) -> předpoklad, že úvaha může být vedena jen samotným jazykem
- e. Stručné úvahy o počátcích jazyka